

Драгица Тадић

докторанд

Разлике између српске и грчке варијанте *Жиџија светој Јована Владимира*

Сажетак: Јован Владимир је у историји познат као обласни владар Дукље с краја 10. и почетка 11. века, који је живот завршио као невинна жртва политичких амбиција свога рођака. Начела врлинског хришћанског живота којима се руководио, мучко убиство, негљене мошти и чуда која су се дешавала на његовом гробу, били су и више него довољан разлог да га становници Дукље, потом и Балкана, поштују као светитеља. Недуго након његове смрти, на старословенском језику је састављено *Жиџије* чији нам текст данас није сачуван. Међутим, његов садржај, заједно са осталим предањима која су се доцније сплела око личности св. Јована Владимира, ушао је у познију грчку као и у српску варијанту *Жиџија*. Грчки текст животописа св. Јована је по први пут штампан 1690. године као саставни део *Службе*, а на основу рукописа тадашњег игумана манастира Св. Јована Владимира у Елбасану. На српском језику постоји *Жиџије* које је саставио Јустин Поповић на основу текста тзв. *Словенској жиџији*. Грчка и српска варијанта *Жиџија* су у основи подударне, међутим пројављују и одређене разлике настале услед употребе различитих усмених предања. Док се грчки текст углавном ослања на позније приповести из области Епира и Македоније, српска верзија се држи предања садржаног у *Љеџојису њоја Дукљанина*. Сам *Љеџојис* није ни у ком случају поуздан историјски извор који би нам могао потврдити веродостојност српског *Жиџија*. Међутим, најновија археолошка истраживања у областима некадашње Дукље иду у прилог историјске вредности предања о св. Јовану Владимиру садржаног у *Љеџојису њоја Дукљанина*, а тиме и тачности српске верзије *Жиџија* у односу на грчку.

Кључне речи: Јован Владимир, Самуило, Јован Владислав, Житије, Служба, Љетопис, Грчки, Српски

Увод

Хришћанска црква 22. маја (4. јуна у Црквама које се управљају према старом календару) слави успомену на светог мученика краља Јована Владимира¹. Тај дан је својевремено био велики празник у њему посвећеном манастиру у Елбасану, а у којем су од половине 14. века па све до 1967. године почивале његове свете мошти². Манастир је током комунистичког режима у Албанији опустео, док се за саме мошти сматрало да су изгубљене, све док их 1990. није пронашао новинар Јован Пламенац. Од 1995. почивају у Саборном храму у Тирани, с тим што се на празник св. Јована Владимира доносе у манастир у Елбасану³.

¹ Уопштено о празнику в. Σ. Εὐστρατιάδης, *Ἀγιολόγιον τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας*, Αθήνα 1995, 236^{a-b}.

² Детаљније о празнику, који је трајао три дана и током којег су мошти изношене на поклоњење, в. „Патерик манастира светог Јована Владимира код Елбасана“, у: *Чииџанка о свейоџе краљу Јовану Владимиру* (пр. Н. Велимировић), Београд 1925, 57–68:63–64.

³ Од 1967. Године, у вези са моштима св. Јована Владимира почиње перипетија која још није заврше-

Ко је, међутим, свети Јован Владимир? На основу службе на црквенословенском језику био је *великомученик, кнез и чудотворац*⁴. У служби, пак, састављеној на грчком језику, наводи се само као *свѣѣи Јован Владимир Чудотворац*⁵. У *Жиѣијима* на српском језику о Јовану Владимиру се говори као о *краљу срѣском*, а у грчким *Жиѣијима* као о *краљу и чудотворцу*⁶. Боландисти га, опет, наводе као *Ioannes Vladimirus rex Dalmatiae*⁷. На основу натписа на фрескама у Рилском и Тројском манастиру, Јован Владимир је био бугарски цар, док се у неким манастирима Македоније на фрескама приказује заједно са светима Климентом и Наумом, као просветитељ Јужних Словена. Према неким новијим истраживачима, Јован Владимир је био први црногорски светитељ чије је мошти династија Немањића свесно држала по страни, у Албанији, у сврху промовисања култа сопствене владарске породице⁸.

Из свега наведеног, јасно нам је само да је Јован Владимир светитељ поштован у многим помесним црквама, као и да његова личност никога са простора Балкана не оставља равнодушним. Нећемо овде улазити у расправу о истинитости наведених мишљења, нити пак о њиховом пореклу. Али да би успешно расветлили недоумице сплетене око личности светог Јована Владимира, потребно је најпре да утврдимо историјска сведочанства о њему. Потом треба да погледамо шта нам о Јовану Владимиру говоре његова *Жиѣија*, које су и на чему се заснивају разлике које међу њима постоје, као и да истражимо који елементи тих *Жиѣија* представљају историјски веродостојне податке.

Историјска сведочанства о светом Јовану Владимиру

Историјски извори

Византијски историјски извори из 11. и 12. века не обилују подацима о оновременим приликама на Балкану. Јован Владимир се помиње само у *Крајској историји* Јована Скилице, као и у историји Георгија Кедрина истог наслова, која у основи садржи податке преузете од Скилице⁹.

Од словенских текстова можемо навести само *Љеѣѣѣѣ ѣѣѣѣ Дукљанина* који је, међутим, непоуздан као историјски извор¹⁰.

на. Види предговор Амфилохија Радовића електронском издању *Чиѣѣѣѣѣ о свѣѣѣѣѣ краљу Јовану Владимиру* на електронској адреси http://www.mitropolija.cg.yu/dvavoda/clanci/mit_cl-sv_jovan_vladimir_1.html (07.09.2009).

⁴ Србљак, 388.

⁵ *Ἀκολουθία* 1690, 3.

⁶ Уп. *Словенско жиѣије*, 6; Поповић, *Жиѣија*, 527; Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, т. β', Ἀθῆναι 1868⁴, 465, и Δουκᾶκης, *Συναξαριστής*, 212.

⁷ Halkin, *BHG*, 35 и L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies grecques* [SH 16], Société des Bollandistes, Bruxelles 1926, 121.

⁸ B. R. Vujčić, „Neke malo poznate činjenice o svetom Vladimiru Dukljanskom“, *Lučindan, Glas CPC*, 2 (2000), 44–45.

⁹ Види Σκυλίτζης Ἰωάννης, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, PG 122, 368–476 (Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, § 354, 272–273) и Кедрѣνѣс Геѣѣѣѣс, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, PG 121, 24–1165/122, 9–368 (*Πηγαί*, § 355, 273–274). Остали византијски историчари тог периода су: Ἰωάννης Ζωναράс, *Ἐπιτομή ἱστοριῶν*, (*Πηγαί*, § 385, 292), Μιχαήλ Ἀταλειάτης, *Ἱστορία* (*Πηγαί*, § 360, 277–278) и Μιχαήλ Ψέλλος, *Χρονογραφία* (*Πηγαί*, § 359, 276–277).

¹⁰ *Љеѣѣѣѣ ѣѣѣѣ Дукљанина* (или *Libellus Gothorum, Regnum Sclavorum* или *Барска ѣенеалоѣија*, како се још назива) дело је које истраживаче суочава са бројним проблемима. Наиме, нису нам познати ни личност аутора, ни време настанка списа, као ни његови извори и намена. Због тога су о овом делу одважка постављане разне теорије. Најпоузданија међу њима је, по нашем мишљењу, теорија С. Мијушковића, који сматра да је *Љеѣѣѣѣѣ ѣѣѣѣ Дукљанина* дело једног Словена, конкретно Србина, који је живео крајем 14. или почетком 15. века у области Зете. Иако значајан број научника као време саста-

Општи историјски оквир

Након смрти византијског цара Јована Цимискија, 976. године, локалне аристократске породице су ступиле у немилосрдну борбу за престо. У тим унутрашњим немирима балкански Словени су видели одличну прилику за ослобађање од византијске власти. Најуспешнији у низу устаника био је Самуило чији су војници запосели читаву Бугарску и у наставку освајања стигли до граница Албаније. Самуило, који је себе сматрао за настављача бугарског царства, прогласио се за цара, док је локалној бугарској Цркви доделио статус патријаршије. Своју амбицију — стварање државе независне од византијске власти — успео је да оствари макар и на кратко. Владао је као самодржац Бугарском и Македонијом од 976. до 1014. године.¹¹

Личност Јована Владимира

У периоду Самуилових освајања Дукљом је управљао Јован Владимир, син Петрислава¹². Родио се око 970. године, а након очеве смрти, између 990. и 995, наслеђује га на престолу Дукље. Претпоставља се да је одмах након ступања на трон упутио једно изасланство византијском цару. Циљ тог посланства је непознат, али је вероватно био у вези са заједничким деловањем против Самуила Бугарског¹³. Ни о последицама тих преговора немамо поуздана историјска сведочанства. Једино што је сигурно јесте да је Самуило 998. године напао Дукљу. Спровео је војне операције у којима је похарао јадранску обалу све до Дубровника, а Јована Владимира је као заробљеника одвео у Преспу¹⁴.

вљања *Љеџојиса* предлаже другу половину 12. века, С. Мијушковић наводи доказе да је текст настао барем два века касније. Види његов предговор преводу *Љеџојиса ђоја Дукљанина* који је сачинио, Београд 1988*, 29–84. Што се тиче самог садржаја, *Љеџојис* представља преплет историјских и бајковитих приповести. Због тога је општеприхваћен став да ово дело не може бити поуздан историјски извор. Но упркос томе, новија археолошка истраживања у области Зете показују да *Љеџојис ђоја Дукљанина* садржи значајне податке о животу Јужних Словена у периоду између 10. и 12. века, нарочито о животу Јована Владимира, а који не одступају превише од историјске истине. Треба напоменути и да изворни текст *Љеџојиса* на старословенском језику није сачуван, него постоји само превод на латински језик, вероватно дело самог аутора, а у рукопису из 17. века (Vat. Lat. 6958, фоторепродукцију види код С. Мијушковића, *Љеџојис ђоја Дукљанина*, Титоград 1967*, 123–169). О различитим теоријама о пореклу *Љеџојиса*, рукописном предању и критичким издањима дела, види наведени предговор С. Мијушковића, 9–104.

¹¹ Уопштено о тадашњим приликама у Византији види нпр. Ђоровић, *Историја*, 102–103 и 106–107; Острогорски, *Историја*, 283–285; Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, 429 и даље; Καραγιαννόπουλος, *Τὸ βυζαντινὸ κράτος*, 96 и даље. Детаљније о устанцима комитопула, о Самуиловом Бугарском царству које ће настати као њихова последица, као и о Бугарској патријаршији у време Самуила види Пириватрић, *Самуилова држава. Обим и карактер*, Београд 1998. и С. Пириватрић, „Τὸ Πατριαρχεῖο τοῦ πρώτου βουλγαρικοῦ βασιλείου καὶ οἱ Βυζαντινοί: Damnatio memoriae τοῦ ἱα' αἰῶνα“, у: *Η αυτοκρατορία σε κρίση* (:), *Τὸ Βυζάντιον τον 11' αἰῶνα* (1025–1081), Αθήνα 2003, 307–316; 312–313.

¹² Дукља, која се простирала на територији данашње Црне Горе, обухватала је области западно од Скадарског језера, све до границе са Албанијом. Као засебна територија помиње се од краја 9. века, а један од њених првих владара био је Петрислав (Петар на грчком), према *Љеџојису ђоја Дукљанина* (*Љеџојис*, 125) — отац Јована Владимира. О њему сведочи и оловни печат из тог периода на којем је урезан натпис: ΠΕΤΡΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΔΙΟΚΛΕΙΑΣ ΑΜΗΝ. Обзиром на то да је натпис на грчком језику, Петрислав је вероватно на неки начин био подређен Византији. С друге стране, реч ΑΜΗΝ нам јасно сведочи о томе да је био хришћанске вере. Види К. Јиричек, *Историја Срба*, т. I, Београд 1918, 69–70. и Јанковић, *Српско ђоморје*, 212.

¹³ В. Острогорски, *Историја*, 293; Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, 438 и С. Пириватрић, *Самуилова држава*, 101. Ν. Οἰκονομίδης наводи да је Василије II Порфирогенит одржавао дипломатске односе са владарем Хрватске, Стефаном Држиславом, и са Србином, кнезом Дукље, Јованом Владимиром. Доделио им је титуле и одређене олакшице са циљем да му ови помогну у борби против Самуила (Ν. Οἰκονομίδης, „Η ἐνὸπλιση τοῦ Ευρωπαϊκοῦ χῶρου 945–1071“, у: *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Βυζαντινὸς-Ἑλληνισμὸς. Μεσοβυζαντινοὶ χρόνοι* (642–1071), Αθήνα 1979, 98–151; 121).

¹⁴ На основу *Љеџојиса* (125–126), што касније понавља и Ђоровић (*Историја*, 104), Јован Владимир се,

Након извесног времена, Јован Владимир се враћа на престо Дукље, сада као Самуилов зет. Околности под којима су догађаји окренули ток нису познате. *Љеџийис ѿѿѿа Дукљанина* наводи романтичну причу о љубави између Владимира и Косаре која је крунисана његовим ослобађањем и браком. С политичко-историјске тачке гледишта, вероватније је да је Самуил проценио да ће заснивањем родбинских веза лакше успоставити и одржати мир на Балкану, те је тако своју ћерку дао дукљанском кнезу. С друге стране, ни Јован Владимир вероватно није био противан породичној вези са тада најмоћнијим владарем Балкана¹⁵.

Међутим, након Самуилове смрти, прилике на Балкану се коренито мењају. Дубоко потрешен због пораза своје војске од стране Василија II Порфирогенита (Македонца, или Бугароубице, како је још назван) у бици на Беласици 1014. године, Самуило умире од срчаног удара. Наследио га је син Гаврило Радомир који се, међутим, на престолу задржао јако кратко. Након непуних годину дана од ступања на власт, убија га рођак Јован Владислав услед породичне освете¹⁶. Наравно, Јован Владислав је, осим одбране породичне части имао и друге амбиције, па се, уместо да уреди односе са Византијом, давио уклањањем свих потенцијалних претендената на престо Бугарске. Међу њима је био и Самуилов зет, дукљански кнез Јован Владимир, кога је Јован Владислав на превару убио 22. маја 1015. у Преспи¹⁷. Потом је запосео и Дукљу, али његова владавина није била дугог века. Византија је убрзо поново успоставила власт над деловима некадашњег Самуиловог царства¹⁸.

Хагиографски и химнографски текстови о св. Јовану Владимиру

У свести народа, убиство Јована Владимира није представљало само један политички злочин, него много више од тога — херојску мученичку смрт. Хришћански живот који је водио, старање о ширењу и утврђивању хришћанске вере у Дукљи, чињеница да га је Јован Владислав, који је иначе био наклоњен богумилима, на превару позвао да дође на место страдања, као и чуда која су се на његовом гробу и над његовим моштима дешавала, показала су Јована Владимира као Божјег угодника и светитеља Цркве.

Недуго након страдања, светом Јовану Владимиру су на старословенском језику написани *Жиџије*, а потом и *Служба*¹⁹. Ти текстови су изгубљени, али су сачува-

процнивши снагу и надмоћ непријатеља, најпре повукао на оближње брдо Облик, а потом се сам предао да би спасао локално становништво. Уп. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, 434, као и Пириватрић, *Самуилова држава*, 105, где је дат детаљнији опис Самуилових војних операција на Јадранској обали (107–115).

¹⁵ Ђоровић, *Историја*, 104, Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, 434. и Пириватрић, *Самуилова држава*, 115.

¹⁶ Много година раније, Самуило је убио свога брата Аарона да би остао сам на власти. Сада је Јован Владислав, да би осветио смрт свога оца Аарона, убио Самуиловог сина Гаврила Радомира, као и његову жену, док је њиховог сина слепо. Види Пириватрић, *Самуилова држава*, 79.

¹⁷ Неки историчари су сматрали да је Јован Владимир убијен годину дана касније, маја 1016. године, међутим Н. Банашевић је показао тачност старије хронологије. В. *Љеџийис ѿѿѿа Дукљанина и народна предања*, Београд 1971, 189–191.

¹⁸ О Самуиловој смрти и историјским догађајима који су јој уследили види уопштено нпр. Ђоровић, *Историја*, 107–108; Острогорски, *Историја*, 293–294; Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία*, 454–463; Καραγιαννόπουλος, *Τὸ βυζαντινὸ κράτος*, 100; Ν. Οἰκονομίδης, „Η ἐνολοίση τοῦ Εὐρασιατικῆς χώρου 945–1071“, 122–125 и детаљније Пириватрић, *Самуилова држава*, 120–132.

¹⁹ Писац *Љеџийиса ѿѿѿа Дукљанина* на крају поглавља о животу и страдању Јована Владимира каже да онај који жели да сазна о мноштву чуда које је Господ учинио његовим посредством — „нека прочита књигу о његовим дјелима, у којој су његова дјела по реду описана, па ће заиста знати да је овај свети човек био један дух са Господом и да је Бог био са њиме“ (*Љеџийис*, 130). Јасно је да се ова реченица односи на књигу *Жиџије* те закључујемо да је оно у 14. веку сигурно постојало на старословенском језику. Треба напоменути и да је *Жиџије* вероватно састављено пре *Службе* која, осим тога, није напи-

ни као предање које је уткано у *Λειτουργίαις ἰοῦνα Δουκλάνινα*, као и у *Житијије св. Јована Владимира* написано на грчком језику. Наиме, *Житијије и Служба* св. Јовану Владимиру први пут су објављени на грчком језику. Штампано их је 1690. године у Венецији Јован Папас који у предговору свог издања каже да му је текстуални материјал који објављује доставио Козма, тадашњи игуман манастира Светог Јована Владимира у Елбасану у Албанији, где су почивале и његове мошти. Наводи да је игуман Козма „допунио и поправио“ службу светитељу која нам је сачувана од древних времена²⁰. Дакле, крајем 17. века је постојао извесни текст, предањски или у рукопису. Стога се можемо сложити са Јустином Поповићем, састављачем новијег *Житијија* св. Јована Владимира на српском језику, да је Козма користио постојеће текстове на словенском језику које је допунио подацима које је чуо или нашао записане другде, па је све то послао издавачу²¹. У прилог овоме сведочи и сам текст издања из 1690. године. На крају Синаксара читамо: „Ово је, хришћани моји, скраћени Синаксар Светога; а велика књига, која је изгубљена, садржала је већи део Службе и приповести (=житија); у српским (књигама) је потпуније сачувано житије и чуда Светога“²². Јасно је, дакле, да су постојали изворни словенски текстови који нам нажалост, нису сачувани. Све што знамо о њиховом садржају, претпоставка је која се заснива на секундарним изворима.

Служба и *Житијије* састављени на грчком језику поново су штампани још три пута: у издању Григорија Мосхопољског из 1742²³, затим Николаја Гликија у Венецији 1774²⁴, и венецијанско издање из 1858. које су финансирали архијереј Јоаникије, Атанасије Јакову и браћа Георгије и Јован Крунић²⁵. Сва три се заснивају на првом издању Јована Папаса уз мање допуне и измене. Издвојено *Житијије св. Јована Владимира* на грчком језику, које се такође заснива на тексту из 1690, налазимо још и у *Синаксару* Никодима Агиорита²⁶ и у *Великом синаксару* Константина Дукакија²⁷.

Текстови на старословенском језику, као што смо већ рекли, нису нам сачувани. *Служба* на црквенословенском језику садржана у *Србљаку* представља превод грчког издања уз извесне измене²⁸. Наиме, крајем 18. века, српски монаси из светогорског манастира Хиландар, Лука и Партеније, превели су *Службу* и *Житијије* св.

сана одједном, већ су јој временом додавани различити делови, химне, канони, као што можемо запазити ако пратимо њена сукцесивна издања на грчком језику. О постојећим хагиографским и химнографским текстовима о св. Јовану Владимиру в. Halkin, *BHG* n. 2195 и Halkin, *NAuct BHG* n. 2195b.

²⁰ *Ακολουθία* 1690, 5–7.

²¹ Поповић, *Житијија*, 533–534. Треба напоменути да је Козма у *Службу* унео и делове неких других традиција. Наиме, *Похвала св. Јовану Владимиру* је заправо *Похвала св. Георгију* (Halkin, *BHG* n. 684) коју је Козма преузео од њеног састављача, а свог земљака, Аркадија, архиепископа кипарског. В. J. Noret, „Deux avatars du panégyrique de S. Georges par Arcadius de Chypre“, *AB* 92 (1974), 165–170:165–166 и 168–169.

²² *Ακολουθία* 1690, 42. Наш превод са грчког изворника.

²³ *Ακολουθία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν νεωστὶ καινῶ τύπῳ ἐκδεδομένη* (...) *Ἐν Μοσχόπολει. Παρὰ Γρηγορίῳ ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ*. 1742. Након *Службе* св. Клименту штампано је још шест *Служби*, међу којима и св. Јовану Владимиру.

²⁴ *Ακολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως, καὶ μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ* (...) *Ἐνετίῃσι*, 1774. *Παρὰ Νικολᾶφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων*

²⁵ *Ακολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως, καὶ μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ* (...) *ἀνατυπωθεῖσα κατὰ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Γλυκεῖ τοῦ 1774 ἀναλώμασι τῶν εὐσεβῶν κυρίων Ἰωαννικίου ἀρχιερέως, Ἀθανασίου Ἰακώβου, Γεωργίου καὶ υἱοῦ Ἰωάννου Κροῦνιτς, τῶν λεγομένων Κορώνα. Ἐν Βενετίᾳ, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου τοῦ ἁγίου Γεωργίου*. 1858. О постојећим *Службама* св. Јовану Владимиру в. L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques* [SH 16], Société des Bolandistes, Bruxelles 1926, 122.

²⁶ Види *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, т. II (*Μάρτιος, Ἀπρίλιος, Μάιος, Ἰούνιος, Ἰούλιος καὶ Αὐγουστος*), Ἀθῆναι 1868⁴, 465–466, као и новије издање истог дела, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν*, т. V, Θεσσαλονίκη 1989, 126–128.

²⁷ Δουκάκης, *Συναξαριστὴς*, 212–215.

²⁸ *Србљак*, 388–398. – Поповић, *Житијија*, 527–541.

Јована Владимира са грчког на свој матерњи језик²⁹. Потом је Вићентије Ракић, свештеник из Трста, исправио и допунио овај превод и објавио га 1802. године у Венецији уз помоћ богатог српског трговца Хаџи-Теодора Мекше. Неколико деценија касније, београдски митрополит Михаило је уврстио текст *Службе у Србљак*, од када он улази у званичну употребу Српске православне цркве³⁰. Што се тиче *Жиџија*, текст његовог издања из 1802. године на српски језик је превео Николај Велимировић и уврстио га у збирку *Чишанка о свейоми краљу Јовану Владимиру*³¹. Потпуније *Жиџије* је на српском језику саставио Јустин Поповић користећи наведене изворе³².

Жиџија о св. Јовану Владимиру

Иако грчка и српска варијанта *Жиџија свейої Јована Владимира* описују његов живот и мученичко страдање на сличан начин, међу њима постоје и значајне разлике које су проистекле из употребе различитих усмених и писаних извора. Начелно, грчко *Жиџије* је сажетије пошто не узима у обзир податке из *Љейойиса йойа Дукљанина*, на које се, напротив, српско *Жиџије* у великој мери ослања³³. Конкретно, грчки и српски текст се разликују у пет тачака:

- 1) битка Јована Владимира са Самуилом и заробљеништво у Преспи;
- 2) брак са Самуиловом ћерком Косаром;
- 3) улога коју је Косара играла у Владимировом убиству;
- 4) опис страдања Јована Владимира;
- 5) судбина која је затекла убицу, Јована Владислава.

Ове разлике ћемо у наставку прецизније изложити, пратећи истовремено њихову заједничку текстуалну нит. На извесне чињенице које иду у прилог веродостојности једне или друге варијанте *Жиџија* биће упућено у напоменама, да би се избегло оптерећивање текста или прекидање тока приповести.

Први период живота

Према *Жиџију* светог на грчком језику, Јован Владимир је рођен у бугарском селу „Владимир“, одакле потиче и његово име. Био је краљевског рода. Његови родитељи, који су били верни хришћани, управљали су областима Травуније, Албаније и околним местима. Мајка му је била Ана Ромејка, а отац му се звао Немања и био је син првог бугарског цара, Симеона³⁴.

²⁹ Преводилачки подухват Луке и Партенија представља део шире иницијативе хиландарских монаха за израду нових, као и за поправку постојећих средњовековних превода византијских дела на словенске језике. В. А. А. Ταχιάος, „Η Σλαβική Γραμματείακῆ Παραγωγή στὸ Ἅγιον Όρος“, у: *Καιρός, Τόμος Τιμητικός στον ομότιμο Καθηγητή Δαμιανό Αθ. Δοΐκο*, т. IV, Θεσσαλονίκη 1994, 835–850:842–843.

³⁰ Поповић, *Жиџија*, 534.

³¹ „Словенско житије“, у: *Чишанка о свейоми краљу Јовану Владимиру* (пр. Николај Велимировић), Београд 1925, 6–10.

³² Поповић, Јустин, *Жиџија свейих*, т. V (*Жиџија свейих за месец мај*), Ваљево 1972, 527–541.

³³ Под изразом „грчко *Жиџије*“ подразумевамо Синаксар *Службе св. Јовану Владимиру* састављене на грчком језику. Нумерација наведених страна одговара издању из 1858. године, које је с једне стране, најприступачније данашњем читаоцу, док истовремено текст житија светог не одступа значајно од претходних издања. Израз „српско *Жиџије*“ односи се на Велимировићев превод *Словенскої жиџија*, као и на његово допуњено издање које је сачинио Ј. Поповић.

³⁴ *Ακολούθια* 1858, 23. Иако се у грчком *Жиџију*, а и другде (уп. *Σλαβοβουλγαρική ιστορία* Пајсија Хиландарца из 18. века, Θεσσαλονίκη 2003, 154), наводи да је Јован Владимир пореклом Бугарин, за такво што не постоји потврда. Наиме, у историјским изворима није познат ниједан наследник бугарског трона по имену Немања, као што не постоји ниједан податак о његовој супрузи Ани Ромејки. Уп. Ђоровић, *Историја*, 99. Изузетак је *Велики синаксар* К. Дукакија где се за Јована Владимира каже да је био „срп-

И у српском *Жиџију* се наводи да је Јован Владимир био краљевског порекла, с тим што није повезиван са бугарским, него са локалним владарским династијама. Наиме, обласни управитељ Хвалимир је имао три сина. Први, Петрислав, је управљао Дукљом, други, Драгимир, Травунијом и Хлевном, док је најмлађи, Мирослав, владао Подгорјем. Како Мирослав није имао деце, након његове смрти Подгорје је додељено на управу Петриславу. Син и наследник Петрислављев јесте био Јован Владимир. На престо је ступио крајем 10. века, а његова престоница, Крајина, налазила се близу цркве Пречисте Дјеве Марије, на западној обали Скадарског језера³⁵.

И у српском и у грчком *Жиџију*, Јовану Владимиру се приписују исте врлине и исти дарови који су очито преузети из описа историчара Скилице и Кедринуса. Каже се, наиме, да је био миран, кротак, богобојажљив, праведан, ревностан³⁶. Као младић, провео је неколико година код једног искусног војсковође код којег се учио војној вештини. Грчко *Жиџије* наводи још да је био ученик и Охридског архиепископа код којег је изучавао Свето писмо и друге свештене списе³⁷. С таквим образовањем, Јован Владимир је спојио у себи витештво са побожношћу³⁸.

Као владар, Јован Владимир се старао о ширењу и утврђивању хришћанске вере у повереној му области. Слао је у све крајеве учитеље и проповеднике да би, с једне стране, утврдили хришћане у правој вери, али и да би, с друге стране, обратили јеретике на пут истине. Градио је манастире и цркве, болнице и странопријемнице. Владао је мудро и праведно те су га због тога сви волели. Једном речју, био је „снажан овоземаљски владар, али и покорни слуга небеског цара“³⁹.

Битка на брду Облик и брак са Косаром

Када је у питању женидба Јована Владимира, извештаји грчких верзија *Жиџија* су прилично штурни. У Синаксару штампаном заједно са *Службом* наводи се само да су га родитељи венчали са ћерком цара Самуила, док се у *Великом синаксару* Константина Дукакија каже да су га венчали са ћерком цара Михаила⁴⁰. У српској традицији, напротив, приповест о браку Јована Владимира представља читаву драму која почиње битком на брду Облик.

У својим освајањима, цар Самуил је са многобројном војском напао Дукљу с намером да и њу потчини. Јован Владимир, који је више волео мир него рат и сматрао да не треба узалуд проливати људску крв, са својим војницима се повукао на брдо Облик. Након извесног времена, Самуил се приближио и опколио их. Међутим, Јовану Владимиру су од непријатеља већу бригу задавале змије отровнице

ски краљ“ (в. Δουκάκης, *Συναξαριστής*, 213).

³⁵ *Словенско жиџије*, 6; Поповић, *Жиџија*, 527, и *Љеџојис*, 125. У 19. веку, руски путописац Иван Јастребов открио је у близини Скадарског језера рушевине за које изврстан број научника сматра да су остаци цркве Пречисте Крајинске. У тој цркви су, на основу српског *Жиџија*, биле најпре смештене мошти св. Јована Владимира. Сматра се, осим тога, да је ту цркву саградио Владимиров отац Петрислав у другој половини 10. века. Подробније о томе в. у Јанковић, *Српско њоморје*, 85–87.

³⁶ Уп. *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, PG 122, 196 C; *Ακολουθία* 1858, 24; *Љеџојис*, 125; *Словенско жиџије*, 6, и Поповић, *Жиџија*, 527.

³⁷ *Ακολουθία* 1858, 24. На основу других историјских извора, да се закључити да се ради о охридском архиепископу Николи. В. Јанковић, *Српско њоморје*, 225.

³⁸ Како то лепо примећује Ј. Поповић, *Жиџија*, 527.

³⁹ Види *Ακολουθία* 1858, 24; Δουκάκης, *Συναξαριστής*, 213; *Словенско жиџије*, 6, и Поповић, *Жиџија*, 527–528. И грчки и српски текстови, дакле, једнодушно сведоче проповедничко дело Јована Владимира, као и велику љубав коју је стекао код свог народа.

⁴⁰ *Ακολουθία* 1858, 24, и Δουκάκης, *Συναξαριστής*, 213.

које су десетковале његову војску. Не могавши више да издржи, свети се у сузама обратио Господу и усрдно Га замолио да ослободи његове војнике од тако страшне смрти. Господ је услишио молитву слуге свога и на чудесан начин зауставио отровне уједе змија. Према предању, од тада па до дана данашњег у области брда Облик змије не уједају више, а ако неког и уједу, не деси му се ништа⁴¹.

Након неког времена, Самуил је послао гласника Јовану Владимиру поручујући му да сиђе са својом војском са брда, међутим, овај га не послуша. Али нажалост, како то обично бива, нашао се међу војницима и један Јуда који је издао свога владара и положијае на којима се војска налазила. Тада је Јован Владимир показао своју величину као човек и хришћански владар и војсковођа. Пре него што се сам предао Самуилу, окупио је војску и рекао: „Чини ми се, браћо, да мени предстоји испунити реч јеванђелску која каже да добар пастир живот свој полаже за овце⁴². Боље ће бити, дакле, да ја сам положим душу своју за све вас и да добровољно предам тело своје да га убију, него да ви пропаднете од глади и од мача.“ Изрекавши ово, Јован Владимир се поздравио са војницима и предао Самуилу који га је као заробљеника послао у свој престони град, Преспу, а сам је наставио са нападима и заузео и спалио Котор и Дубровник, опљачкао Босну и Рашку и са богатим пленом се вратио у своју отаџбину⁴³.

Заточен у Преспи, Јован Владимир се непрестано молио Господу за спас. Једне ноћи јави му се анђео Господњи и објави му да ће се убрзо избавити из тамнице, али и да ће неко време потом пострадаати за име Господње. И заиста, догађаји су убрзо кренули другим током.

Самуил је имао ћерку по имену Косара која је била веома богобојажљива и милосрдна. Често је обилазила сужње и робове и пружала помоћ нејакима. Једнога дана видела је младог и лепог Јована Владимира и одмах јој се допао. А кад је разговарала са њим, још више су је занели његова мудрост и смерност, те га је од срца заволела. Желећи да га ослободи, замолила је свога оца да јој допусти да се уда за Јована Владимира. Самуило, који није могао ништа да одбије својој мезимици, био је свестан тога да је Јован Владимир кнежевског порекла, те да му доликује да буде царски зет. Испунио је жељу своје ћерке и Јован Владимир и Косара су се венчали. Царски зет је добио натраг своје земље, а осим тога и управу над Драчком об-

⁴¹ *Словенско житије*, 6–7, и Поповић, *Житија*, 528. Уп. са старозаветном приповешћу о змијама које су десетковале Израил и о Мојсију који се молио Господу да уклони ову пошаст од народа (4 Мојс 21, 6–9). Јован се у свом Јеванђељу на овај извештај позива у христолошком контексту (Јн 3, 14).

⁴² Јн 10, 11.

⁴³ *Словенско житије*, 6–7, и Поповић, *Житија*, 528. Наведена приповест се уопште не помиње у грчком *Житију* светог. Њен извор за српску варијанту јесте управо *Љеџийоис ѱоиа Дукљанина* у ком се описују опкољавање Јована Владимира од стране бугарске војске на брду Облик, као и издаја његовог потчињеног. Такође се наводе речи које је упутио својим војницима пре предаје (види *Љеџийоис*, 125–126). На основу савремених археолошких истраживања, као и топографије Црне Горе, овај извештај *Љеџийоиса ѱоиа Дукљанина* није далеко од истине. Наиме, у области које су у давнини биле део територије под управом Јована Владимира, постоје низ стрмих узвишења која се зову „Владимир“. Врло је могуће да се заправо ради о брду Облик које наводи писац *Љеџийоиса*, а којем је касније промењено име ради чувања успомене на светитеља који је ту водио битку са Самуилом. Стрме стране брда, као и поглед који се са његовог врха пружа на све околне територије, чине га савршеним војним положајем. О његовој употреби у те сврхе сведоче и сачувани остаци војних утврђења из познијег византијског периода. Додајмо и да карактеристично одсуство археолошких налаза с краја 10. и почетка 11. века у приморским областима Црне Горе, дакле из времена Самуилових похода, посредно потврђује извештај *Љеџийоиса* о ужасном страдању које су ови крајеви тада претрпели. Види Јанковић, *Српско ѱоморје*, 62 и 159–160. Чињенице које смо навели дају нам за право да брдо Владимир поистоветимо са брдом Облик — местом борбе Јована Владимира са бугарским царем Самуилом, односно да признамо веродостојност *Љеџийоиса ѱоиа Дукљанина* и српског *Житија* на овом месту.

лашћу и друге скупочене поклоне, док је његовом стрицу Драгимиру враћена Травунија. Тако се Јован Владимир оженио и вратио у своју престоницу у Крајину. Са својом супругом Косаром се, како сведочи словенско предање, договорио да држе девичанство и унутар брака и да живе анђеоским животом⁴⁴.

Убиство Јована Владимира и улога Косаре у њему

О догађају проналажења крста сви животописци, и српски и грчки, приповедају на сличан начин. Наиме, једнога дана Јован Владимир је са три великаша изашао у шуму. Изненада је угледао огромног орла који је на крилима носио бљештави крст. Орао се спустио на земљу, положио крст и одлетео високо ка небу, а Јован Владимир је одмах сишао са коња и поклатио се крсту. Потом је заповедио да се на том месту сагради црква у којој ће крст бити положен. А када је црква завршена, Јован Владимир ју је често походио и проводио у њој дуге сате у молитви⁴⁵.

Од овог места грчка и српска приповест се разилазе. Према грчкој верзији *Житија*, Косару су забринула честа мужевљева одсуства. Како се сама није сретала са њим, мислила је да Јован Владимир одлази да се налази са другом женом. Заслепљена љубомором, пожалила се своме рођаку и распалила код њега мржњу према Јовану Владимиру. Од тада је Јован Владислав, Косарин рођак, тражио прилику да убије свога зета да би, с једне стране осветио част рођаке, али и да би, с друге стране, заузео његове области и у њима потиснуо хришћанство, пошто је сам био прикривени јеретик⁴⁶.

Тих дана је византијски цар Василије II Порфирогенит изводио војне операције у бугарским областима. Стигао је и до граница Дукље, али је Јован Владимир уз помоћ Божју успео да одбије његов напад. Када се враћао из битке, путем преко Албаније, Косарин рођак Јован Владислав га је сачекао у заседи и покушао да га убије, али безуспешно. Тада је Јован Владимир извукао из корица свој мач и предавши га свом убици, рекао: „Узми, и ради истине и ради православља, одсеци ми главу; спреман сам, као други Исак и Авељ, да се жртвујем ради исповедања Христа и вере Његове“. Јован Владислав је, као „Јуда Искариотски“ и као „братоубица Кайн“, како га описује писац грчког *Житија*, узео мач и одсекао главу Јована Владимира. А Јован Владимир је одсечену главу прихватио у своје руке, и појући и славећи Господа, однео је у цркву где ју је принео говорећи: „Госпode, у руке твоје предајем дух свој“. Сви присутни су, видевши чудо, потрчали за Светим, а са неба се зачуло псалмопојање. Тако је, према грчком издању *Житија*, свети Јован Владимир пострадао за Господа 22. маја 1015.⁴⁷

⁴⁴ В. Словенско житије, 6–7, и Поповић, *Житија*, 528–530. Уп. *Љетопис*, 126–127. Историчар Јован Скилица на готово исти начин извештава о једном другом браку — Самуилову ћерку Мирославу са Солунским дуком Ашотом. Сличности између две „љубавне приче“ су невероватне. Обе ћерке, и Мирослава и Косара, су се заљубиле у очеве заробљенике, у Ашота и у Јована Владимира. Обе су тражиле од оца дозволу да се удају за њих и Самуило је у оба случаја пристао. Ашот је добио на управу град Драч, док је Јовану Владимиру припала Драчка област. Од ове две романсе под сумњом је она наведена у *Љетопису*. Међутим, не треба због тога закључивати да је брак Јована Владимира и Косаре измишљен. Највероватније је да је до њега дошло, али је писац *Љетописа*, служећи се Скиличиним извештајем, романирао причу о другом Самуиловом зету. В. Пириватрић, *Самуилова држава*, 105–106.

⁴⁵ Словенско житије, 8; Поповић, *Житија*, 530–531. Према грчком *Житију*, крст је носио арханђео који се јавио у виду орла. В. *Аколовџа* 1858, 24.

⁴⁶ *Аколовџа* 1858, 24. У Похвали светоме која је саставни део грчке *Службе*, Косара се, напротив, уопште не помиње у вези са његовим убиством. В. *Аколовџа* 1858, 15.

⁴⁷ *Аколовџа* 1858, 24–26. У Француској постоји слично предање о Дионисију Париском. Наиме, свети Дионисије је приликом страдања узео у своје руке одсечену главу и прешао читава 3 километра док није дошао до цркве у коју ју је принео. В. П.В. Пάσχος, «Ο άγιος Διονύσιος, ὁ Ἀρεοπαγίτης, Ὑμνασιολογικὸς

Српска верзија *Житија*, за разлику од грчке, страдање светог Јована Владимира описује много детаљније и смешта га у тачан историјски оквир. Уместо уопште-ног помена војних похода Василија Бугароубице, упућује на његова тачна кретања, али и његов циљ — да сруши Самуилову државу. Наводи се и да је Василије, након што је победио Самуила на Беласици, наставио са освајањима све до Охрида, желећи да покори и српске земље. Међутим, наишао је на снажан отпор Јована Владимира који га је приморао да се повуче⁴⁸.

Након Самуилове смрти, као што смо рекли, престо је наследио његов син, Гаврило Радомир. Њега је након годину дана убио рођак Јован Владислав. У српском *Житију* се, на основу података из *Λεβθιοῦισα ἰοῦα Δουκλаниνα*, наводи да је Василије II Порфирогенит наговорио Јована Владислава да убије свог рођака, а потом га је убедио да на исти начин уклони и Јована Владимира. Властољубиви Јован Владислав је хтео да потчини Дукљу, али не могавши да победи Јована Владимира у бици, решио је да га на превару убије. Позвао га је да дође у његову престоницу, Преспу, да би наводно склопили савез против византијског цара. Владимирова жена Косара је посумњала у искрене намере свога рођака и није допустила мужу да иде. Уместо тога, она сама је отишла у Преспу. Тамо ју је међутим Јован Владислав преварио и успео да је убеди у своје добре намере⁴⁹. Потом је поново позвао Јована Владимира да дође, али му је овога пута послао и златан крст као јемство да му се неће ништа лоше догодити. Но мудри кнез му је на то одговорио: „Знамо да Господ наш Исус Христос, који је за нас пострадао, није на златном или сребрном крсту распет био, него на дрвеном. Ако ти је дакле вера права и речи истините, пошљи ми по свештеним људима крст од дрвета, и на веру у име Господа нашег Исуса Христа, уздајући се у животворни крст и часно дрво, доћи ћу.“ Добивши поруку, Јован Владислав је позвао два епископа и једног пустињака, дао им дрвени крст и послао их код Јована Владимира⁵⁰. Свети кнез је тада са њима, одржавши дату реч, кренуо ка Преспи, молећи се непрестано током читавог пута. Кад је био близу, зауставио се у једној цркви, исповедио се и причестио Телом и Крвљу Христовим⁵¹. Видевши га где долази, Јован Владислав је узео мач и ударио га њиме. Није га, међутим, ни озледио. А Јован Владимир је, пошто се био припремио за мучеништво, узео сопствени мач и дао га свом убици да доврши започети злочин⁵².

προεγγύσεις», *Θεολογία* 64 (1993), 479–515:485, нап. 27. Уопштено о усековању — страдању одсецањем главе, у хришћанском предању, в. К. Χαραλαμπίδης, *Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τῶν μαρτύρων εἰς τὰς ἱστοριοφιλολογικὰς πηγὰς καὶ τὴν βυζαντινὴν τέχνην*, *Ἀθήνα* 1989², 82–84. Ношење одсечене главе, иначе, представља чудесни продужетак мученичког страдања (*ibid.*, 85–86).

⁴⁸ Словенско *житије*, 8; Поповић, *Житија*, 531; *Λεβθιοῦισ*, 127.

⁴⁹ Словенско *житије*, 8–9; Поповић, *Житија*, 531; *Λεβθιοῦισ*, 127–128.

⁵⁰ С. Пириватрић сматра да је заиста постојало посланство бугарског цара Јована Владислава дукљанском кнезу Јовану Владимиру, с тим што је по њему посредник био Давид, патријарх Бугарске, а не горе наведене личности. В. наведени чланак «Το Πατριαρχεῖο του πρώτου βουλγαρικού βασιλείου και οι Βυζαντινοί: Damnatio memoriae του ια' αἰῶνα», 312.

⁵¹ Поповић, *Житија*, 531.

⁵² Словенско *житије*, 9, и Поповић, *Житија*, 532. Овај део *Житија* се не заснива у потпуности на *Λεβθιοῦισα ἰοῦα Δουκλаниνα*. Наиме, писац *Λεβθιοῦισа* наводи да је Јован Владислав поставио Јовану Владимиру заседе на читавом путу ка Преспи, желећи тиме да кривицу за његову смрт пребаци на „друмске разбојнике“. Међутим, анђели Господњи су чували Јована Владимира и он је у Преспу стигао неозлеђен. Држећи у рукама дрвени крст, ушао је у цркву да се помоли. Када су га опколили војници, свети кнез је схватио шта му предстоји. Упитао је свештенике зашто су га преварили, али они од срама нису могли ни у очи да га погледају. Тада се Јован Владимир исповедио, причестио и са крстом у рукама рекао: „Молите се за мене, господине моја, а да умирем без кривице, нека овај часни крст, скупа са вама, буде мени сведок судњег дана.“ Затим је пољубио крст, опростио се са свима и изашао из цркве, где је пао мртав под ударцима војника. У наставку је приповест *Λεβθιοῦισа* идентична онима из српског и грчког *Житија*. *Λεβθιοῦис*, 128–129.

На основу српског *Жиџија*, тело Јована Владимира свештеници су сахранили испред цркве где је мученички пострадао, у близини Преспанског језера. Многи који су долазили на његов гроб и молили се, доживели су исцељење. Кажу и да се ту прве ноћи након његовог погребња појавила светлост као да су упаљене многе свеће. Сви ови догађаји су јако уплашили Јована Владислава те је он дозволио Косари да узме посмртне остатке свога мужа и да га пренесе где год жели. Тело Јована Владимира, које се тада показало као нетљено, Косара је положила у цркву Пречисте Крајинске. На грудима му је био дрвени крст са којим је мученички пострадао⁵³. Његове мошти су мироточиле и дешавала су се многа чуда. Косара се у тој цркви замонашила, а кад се упокојила, по сопственој жељи је сахрањена испод ногу свога мужа⁵⁴. Грчко *Жиџије*, међутим, према којем је Косара учествовала у убиству свога мужа, наводи само да се она горко покајала кад је схватила шта је учинила⁵⁵.

Даља судбина Јована Владислава

Након што је убио Јована Владимира, Јован Владислав је наставио са освајањима околних области. Живот је изгубио приликом опсаде Драча, 1018. године⁵⁶. *Љеџојис ѱоѱа Дукљанина* доноси подробније сведочанство о његовој смрти које преузима и српска верзија *Жиџија*. Укратко, једне ноћи Јован Владислав је угледао коњаника који је имао лик Јована Владимира, а који је дошао да га убије. Од страха је почео да виче у помоћ и да бежи. Међутим, анђео га је стигао и убио⁵⁷. Смрт Јована Владислава грчко *Жиџије* ни не помиње.

Мошти св. Јована Владимира

Мошти св. Јована Владимира су почивале у Крајини читава два века. Међутим, 1215. године, у време владавине Стефана Првовенчаног, Епирци су напали и опљачкали област Скадарског језера. Међу осталим ратним пленом налазиле су се и мошти св. Јована Владимира⁵⁸.

Након око 150 година, мошти св. Јована Владимира су још једном промениле место — пренете су у манастир св. Јована у Елбасан⁵⁹. Ту су почивале шест векова све док 1967. нису пренете у оближњу цркву Пресвете Богородице, пошто је манастир светог Јована Владимира у Елбасану опустошен у време комунистичког ре-

⁵³ Према сведочанству Ивана Јастребова, овај крст је касније чуван у племенима околним планине Румије, код Крајињана, Мрковића и Андрићева из села Вељи Микулићи (Поповић, *Жиџија*, 533, нап. 1) Његови остаци се и данас чувају у Бару и у литији износе на празник Свете Тројице (С. Мијушковић, *Љеџојис ѱоѱа Дукљанина*, Београд 1988³, 57–58).

⁵⁴ В. Поповић, *Жиџија*, 532–533, на основу *Љеџојиса*, 129. У *Словенском жиџију* се, напротив, наводи само да се након страдања Јована Владимира Косара замонашила, и то у цркви његовог мучеништва, у Преспи (*Словенско жиџије*, 9–10).

⁵⁵ *Ακολούθια* 1858, 26.

⁵⁶ В. нпр. Ђоровић, *Историја*, 109; Острогорски, *Историја*, 294, и Поповић, *Жиџија*, 533.

⁵⁷ *Љеџојис*, 130; Поповић, *Жиџија*, 533, и *Словенско жиџије*, 10 (у ком се иначе смрт Јована Владислава датира једну годину раније — 1017).

⁵⁸ Како су мошти светих током Средњег века сматране за један од највреднијих ратних пленова, јасно је да је Јован Владимир већ у то време био поштован као светитељ, не само у Дукљи, него и шире. Само преношење моштију је утицало на распростирање његовог поштовања ка Истоку, а од тада светиља узимају и за заштитника града Драча (Јововић, «*Povijest Dukljansko-barske nadbiskupije*»).

⁵⁹ Поповић, *Жиџија*, 533. Према грчком *Жиџију*, мошти св. Јована Владимира су одмах смештене у манастир у Елбасану, који се уједно поистовећује са местом његовог мученичког страдања. Преношење моштију из Преспе у Крајину, па потом у Драч и у Елбасан, не помињу се уопште. В. *Ακολούθια* 1858, 26. На основу остатака цркве Пречисте Богородице Крајинске види се да су се у припрати некада могла налазити два гроба. У том случају, радило би се о гробовима Јована Владимира и Косаре, што се подудара са извештајем *Љеџојиса ѱоѱа Дукљанина*. В. Јанковић, *Српско ѱоморје*, 86.

жима. Коначно, 90-их година, након пада Енвера Хоџе, Православна црква Албаније пренела је мошти светог Јована Владимира на у Архиепископију Тиране, где се и данас налазе⁶⁰.

Закључак

Као што смо видели, *Житије св. Јована Владимира* постоји у неколико верзија које се начелно могу поделити у две групе — грчку и српску. Иако су сви описи живота и страдања светог у суштини подударни, међу њима постоје и разлике на које смо претходно указали. Оне проистичу из мешања локалних усмених традиција са јединственом историјском основом. Дакле, приповести о историјској личности дукљанског кнеза Јована Владимира временом су, у разним областима где је он поштован као светитељ, додавана различита усмена предања. Као производ тога имамо два донекле различита *Житија*. С обзиром на порекло Јована Владимира, вероватније је да је словенска традиција, касније преточена у српско *Житије*, истинитија од грчког *Житија* које је свакако настало под утицајем познијих локалних традиција Епира и Македоније. У прилог овоме иду и новија археолошка истраживања која потврђују веродостојност одељака словенског извора за *Житије* — *Λεϊθώϊου* *ἱοῦ* *Δουκλаниνα*, који се односе на Јована Владимира.

Када је у питању национално порекло Јована Владимира, односно да ли је он Србин, Бугарин, Македонац или Црногорац, сматрамо да је то питање неосновано и непотребно. Јована Владимира, као и друге светитеље који су живели у 10. и 11. веку, попут на пример Гаврила Лесновског и Прохора Пчињског, својатају различити балкански народи. До те грешке долази из више разлога. Најпре, у она времена сталних бура и ратова, државне и обласне границе су се стално мењале. Тако је неко могао живети 10 година у Србији, потом 10 година у Бугарској, па 10 година у Византији. Којој држави је он, дакле, припадао? Осим тога, појам нације није имао оно значење какво има данас, тако да оновремени Бугарин није исто што и савремени. Међутим, ако ипак инсистирамо на приближавању св. Јована Владимира некој одређеној нацији, онда би најпре могли рећи да је био Србин, обзиром да је живео у области која је представљала једно од језгара потоње српске средњовековне државе. Оно што је много важније међутим, јесте да нагласимо његово исповедање хришћанске вере и његов венац мучеништва који га је уврстио у сабор светих угодника Божјих. А за угоднике Божје, као и за љубав Божју, не постоје национална, класна, верска или било каква друга подвајања.

Литература са скраћеницама

1) Извори

Ἀκολουθία 1690 = Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως, καὶ μεγαλομάρτυρος, Ἰωάννου τοῦ Βλαδимиρίου καὶ θαυματουργοῦ. Τυπωθεῖσα δαπάνη τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Ἰωάννου Παπᾶ. τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Νεοκάστρου. Καὶ παρ' αὐτοῦ τοῖς ὁμοπατρίοις, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς μετ' εὐλαβείας ἐκεῖσε προσερχομένοις ἐκδοθεῖσα. *Con licenza de' superiori, e privilegio.* Ἐνετίσιν, αχ±'. Παρὰ Ἰωάνν. Αντωνίου τῷ Ἰουλιανῷ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς.

Ἀκολουθία 1858 = Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως, καὶ μεγαλομάρτυρος, Ἰωάννου τοῦ Βλαδимиρίου καὶ θαυματουργοῦ τυπωθεῖσα μὲν πρῶτον δαπάνη τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Ἰωάννου

⁶⁰ Види наведени предговор Амфилохија Радовића електронском издању *Читанке о свјетоме краљу Јовану Владимиру*.

- Παπᾶ τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Νεοκάστρου· νῦν δὲ ἀνατυπωθεῖσα κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γλυκὸ τοῦ 1774 ἀναλώμασι τῶν εὐσεβῶν κυρίων Ἰωαννικίου ἀρχιερέως, Ἀθανασίου Ἰακώβου, Γεωργίου καὶ υἱοῦ Ἰωάννου Κρούνιτς, τῶν λεγομένων Κορώνα. Ἐν Βενετίᾳ, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου τοῦ ἀγίου Γεωργίου. 1858.
- Δουκάκης, *Συναξαριστής* = Δουκάκης, Κωνσταντίνος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστής*, τ. IX (Μάιος), Ἀθῆναι 1963².
- Љеѡѡиѡс = Љеѡѡиѡс ѡѡа Дукљанина, Мијушковић Славко (прев. и ур.), Београд 1988².
- Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τ. II (Μάρτιος, Ἀπρίλιος, Μάιος, Ἰούνιος, Ἰούλιος καὶ Αὐγουστος), Ἀθῆναι 1868⁴.
- „Патерик манастира светог Јована Владимира код Елбасана“, у: *Чиѡѡанка о свеѡѡоме краљу Јовану Владимиру* (пр. Н. Велимировић), Београд 1925, 57–68.
- Поповић, *Жиѡѡија* = Поповић, Јустин, *Жиѡѡија свеѡѡих*, т. V (*Жиѡѡија свеѡѡих за месец мај*), Ваљево 1972.
- Σκυλίτζης Ἰωάννης, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, *Patrologia Graeca* 122, 368–476.
- Κεδρηνὸς Γεώργιος, *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, *Patrologia Graeca* 121, 24–1165/122, 9–368.
- Словенско жиѡѡије = „Словенско житије“, у: *Чиѡѡанка о свеѡѡоме краљу Јовану Владимиру* (пр. Николај Велимировић), Београд 1925, 6–10.
- Срдљак = „Месец мај, 22. дан, помен великомученика и кнеза Јована Владимира Чудотворца“, у: *Срдљак*, Свети Архијерејски Синод СПЦ, Београд 1986, 388–398.

Литература

- Банашевић, Никола, *Љеѡѡиѡс ѡѡа Дукљанина и народна ѡредања*, Београд 1971.
- Vujić, Rajko, „Neke malo poznate činjenice o svetom Vladimiru Dukljanskom“, *Lučindan, Glas CPC*, 2 (2000), 44–45.
- Εὐστρατιάδης, Σωφρόνιος, *Ἀγιολόγια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1995.
- Јанковић, *Српско ѡморје* = Јанковић, Ђорђе, *Српско ѡморје од 7. до 10. сѡлопеа*, Београд 2007.
- Јиричек, Константин, *Исѡѡорија Срда*, т. I, Београд 1918.
- Jovović, „Povijest Dukljansko-barske nadbiskupije“ = Jovović, Ivan, „Povijest Dukljansko-barske nadbiskupije“, на интернет странице *Montenegrina — digitalna biblioteka crnogorske kulture*, http://montenegrina.net/pages/pages1/religija/povijest_dukljansko-barske_nadbiskupije.htm, (08.09.2009)
- Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί* = Καραγιαννόπουλος, Ἰωάννης, *Πηγαί τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας*, Θεσσαλονίκη 1971².
- Καραγιαννόπουλος, *Ἱστορία* = Καραγιαννόπουλος, Ἰωάννης, *Ἱστορία Βυζαντινοῦ κράτους*, т. II, „Ἱστορία μέσης βυζαντινῆς περιόδου (565–1081)“, Θεσσαλονίκη 1976.
- Καραγιαννόπουλος, *Τὸ βυζαντινὸν κράτος* = Καραγιαννόπουλος, Ἰωάννης, *Τὸ Βυζαντινὸν κράτος*, т. II, „Ἱστορική ἐξέλιξη (324–1453)“, Ἀθῆναι 1985.
- Noret, Jacques, „Deux avatars du panegyrique de S. Georges par Arcadius de Chypre“, *Analecta Bollandiana* 92 (1974), 165–170.
- Οἰκονομίδης, Νικόλαος, „Ἡ ἐνοποίηση τοῦ Ἑυρασιατικοῦ χώρου 945–1071“, у: *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Βυζαντινός-Ἑλληνισμός. Μεσοβυζαντινοὶ χρόνοι (642–1071)*, Ἀθῆναι 1979, 98–151.
- Острогорски, *Исѡѡорија* = Острогорски, Георгије, *Исѡѡорија Византиѡѡије*, Београд 1970³.
- Παῖσιος Χιλανδρινός, *Σλαβοβουλγαρική ἱστορία*, Θεσσαλονίκη 2003.
- Πάσχος, Παντελής Β. „Ὁ ἅγιος Διονύσιος, ὁ Ἀρεοπαγίτης, Ὑμναγολογικὲς προσεγγίσεις“, *Θεολογία* 64 (1993), 479–515.
- Пириватрић, Срђан, „То Патриархеῖο тоу прѡтоу бѡлгарикѡу βασιλειѡу και οι Βυζαντινοί: Damnatio memoriae тоу ια' αῖѡνα“, у: *Ἡ αὐτοκρατορία σѡ κρίσι (;), Τὸ Βυζάντιον τὸν ια' αῖѡνα (1025–1081)*, Ἀθῆνα 2003, 307–316.
- Пириватрић, Срђан, *Самуилова држава. Одим и каракѡѡер*, Београд 1998.
- Petit, Louis, *Bibliographie des Acolouthies grecques* [Subsidia Hagiographica 16], Société des Bollandistes, Bruxelles 1926.

Радовић, Амфилохије, Предговор електронском издању *Читанке о светоме краљу Јовану Владимиру*, на интернет страници http://www.mitropolija.cg.yu/dvavoda/clanci/mit_cl-sv-jovan_vladimir_1.html, (07.09.2009).

Ταχιάος, Ἀντώνιος-Αἰμίλιος, „Ἡ Σλαβικὴ Γραμματειακὴ Παραγωγὴ στὸ Ἅγιον Ὄρος“, γ: *Καιρὸς*, Τόμος Τιμητικὸς στὸν ομότιμο Καθηγητὴ Δαμιανὸ Αθ. Δόϊκο, τ. IV, Θεσσαλονίκη 1994, 835–850.

Halkin, BHG = Halkin, François, *Bibliotheca hagiographica Graeca* [Subsidia Hagiographica 8^a], Société des Bollandistes, Bruxelles 1957.

Halkin, NAuct BHG = Halkin, François, *Novum auctarium bibliothecae hagiographicae Graecae* [Subsidia Hagiographica 65], Société des Bollandistes, Bruxelles 1984.

Χαραλαμπίδης, Κωνσταντῖνος, *Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τῶν μαρτύρων εἰς τὰς ἱστορικοφιλολογικὰς πηγὰς καὶ τὴν βυζαντινὴν τέχνην*, Ἀθήνα 1989².

Abstract: John Vladimir, ruler of Duklja during the end of 10th and the beginning of 11th century, fell as a victim of political ambitions of his cousin. His life, completely and truly devoted to Christ, then his martyrdom, relics and miracles performed, were reasons for his glory to spread, first amongst the people of Duklja, and as time pass by, to the other people all over the Balkans. Not long after his death a *Life of the St John Vladimir* was composed in old-Slavonic language. Despite the fact that the original text was lost, its content was preserved in later Greek and Serbian edition of the *Life* of the saint. The first printed edition of *Life and Service of St John Vladimir* was released in 1690 in Venice, written on Greek language. A modern version of *Life and Service* written on Serbian language is rather translation and adaptation of Greek original. Since the authors of Serbian *Life of St John Vladimir* used also various other sources, Serbian edition shows some differences regarding the Greek one. Essentially, Serbian text is based mostly on ancient Slavonic document — *Chronicle of the priest of Duklja*, while Greek text keep bond with local traditions of Epirus and Macedonia. Despite that mentioned *Chronicle* is not regarded as a reliable historical source, recent archeological research shows that the chapters concerning John Vladimir are not far from the truth. If that is so, then Serbian edition of *Life of St John Vladimir* is closer to the historical truth than the Greek one.